

**Leesonderwijs en vakonderwijs:
hoe combineer je dat?**

Conferentie Kenniscentrum Begrijpend Lezen
5 februari 2025

Jacqueline Evers-Vermeul
j.evers@uu.nl

Universiteit Utrecht

1

Programma

- Visie op geletterdheid: wat wil je bereiken met leesonderwijs?
- Integratieve benadering: welke vormen?
- Meer dan woorden: tekst én afbeelding
- Rijke teksten: mogelijkheden rondom tekststructuur
- Verder gesprek over rijke teksten

Universiteit Utrecht

2

**1.
Visie op geletterdheid**

Universiteit Utrecht

3

Geletterdheid: definitie

"Geletterdheid is de vaardigheid om gedrukte en geschreven informatie te gebruiken om

- te functioneren in de maatschappij,
- persoonlijke doelen te bereiken en
- de persoonlijke kennis en kunde te ontwikkelen"

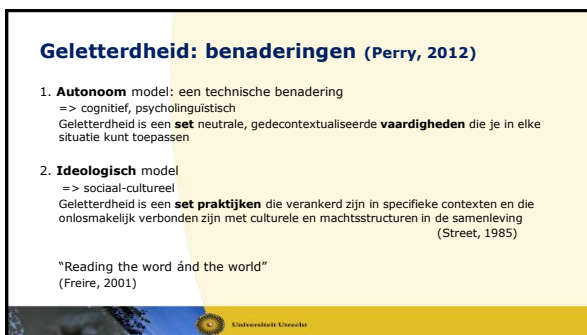
(International Adult Literacy Survey, 1994)

Gebruiken =

- zelf teksten schrijven
- geschreven teksten (op papier of online) lezen, begrijpen, evalueren, verwerken in eigen producten en toepassen

Universiteit Utrecht

4

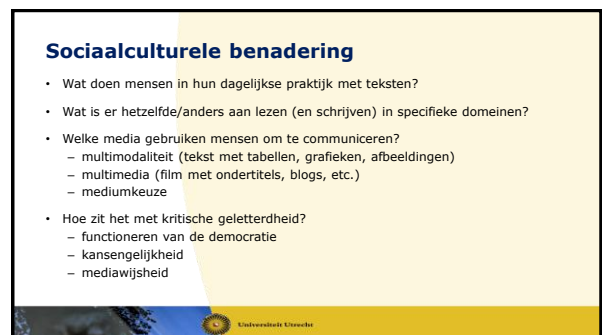
Geletterdheid: benaderingen (Perry, 2012)

1. **Autonoom** model: een technische benadering
=> cognitief, psycholinguïstisch
Geletterdheid is een **set** neutrale, gedecontextualiseerde **vaardigheden** die je in elke situatie kunt toepassen
2. **Ideologisch** model
=> sociaal-cultureel
Geletterdheid is een **set praktijken** die verankerd zijn in specifieke contexten en die onlosmakelijk verbonden zijn met culturele en machtsstructuren in de samenleving (Street, 1985)

"Reading the word and the world"
(Freire, 2001)

Universiteit Utrecht

5

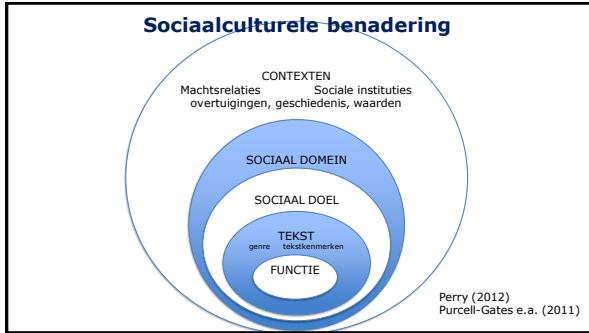

Sociaalculturele benadering

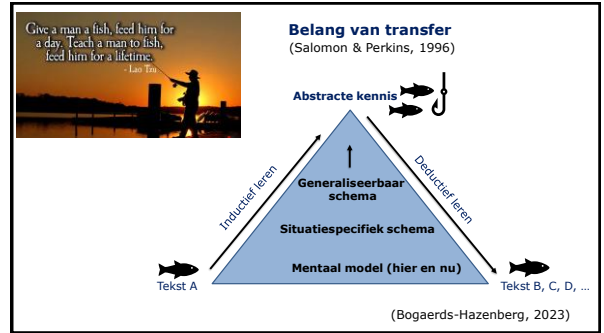
- Wat doen mensen in hun dagelijkse praktijk met teksten?
- Wat is er hetzelfde/anders aan lezen (en schrijven) in specifieke domeinen?
- Welke media gebruiken mensen om te communiceren?
 - multimodaliteit (tekst met tabellen, grafieken, afbeeldingen)
 - multimedia (film met ondertitels, blogs, etc.)
 - mediumkeuze
- Hoe zit het met kritische geletterdheid?
 - functioneren van de democratie
 - kansengelijkheid
 - mediawijsheid

Universiteit Utrecht

6

7

8

Intermezzo

- Wat is voor jou het belang om bij alle vakken aan lezen te werken?

Universiteit Utrecht

9

2.

Een integratieve benadering

Universiteit Utrecht

10

Integratie op allerlei manieren (A)

A. Combineren van vaardigheden

Bijvoorbeeld:

- o Lezen & schrijven (zie bv. Van der Hoeven e.a. 2022)
- o Lezen & presenteren
- o Dialogische benadering van lezen (vgl. Van der Hoeven e.a. 2022)
- o Taalvaardigheden en brede vaardigheden

De zeven pijlers van onderzoek in langzaam lezen

Universiteit Utrecht

11

Integratie op allerlei manieren (B)

A. Combineren van vaardigheden

B. Combineren van domeinen binnen de Neerlandistiek

Bijvoorbeeld:

- o Grammaticaonderwijs & communicatieve effecten
- o Taalbeschouwing & interculturele communicatie
- o Zakelijk lezen en literatuur lezen

Universiteit Utrecht

12

Integratie op allerlei manieren (C)

A. Combineren van vaardigheden
 B. Combineren van domeinen binnen de neerlandistiek
 C. Combineren van vakken

geïntegreerd onderwijs (Met, 1997)
naast specifiek investeren in deelvaardigheden voor lezen en/of schrijven:

Inhoudsgericht onderwijs Taalgericht onderwijs

←-----→

Vaklessen Vaklessen Taallessen Taallessen
 met daarin met daarin rondom gericht op
 taalonderwijs thema's taalvaardigheid

Taalgericht vakonderwijs

13

Intermezzo

- Welke vormen van integratie pas jij al toe?
 - Vaardigheden
 - Domeinen binnen de Neerlandistiek
 - Vakken

14

3. Meer dan woorden: Tekst en afbeelding

15

Teksten met decoratieve afbeeldingen

Het ontstaan van botsingszones

De aardkorst bestaat uit platen die drijven op het vloeibare gesteente binnen in de aarde. De platen zijn continu in beweging en kunnen zich van elkaar af, naar elkaar toe en langs elkaar bewegen. Hierdoor ontstaan botsingszones. In convergente botsingszones bewegen de platen zich naar elkaar toe. Bij een botsing duikt de zwaarste plaat altijd onder de lichtere plaat. Dit wordt subductie genoemd. Bij oceanische platen is de oudste plaat altijd het zwaarst, dus de oudere plaat duikt onder de nieuwere en lichtere plaat. Door het verzakken van de plaat ontstaat er een diepteoog, een soort roep in zee. De plaat die naar beneden wordt geduwd, smelt naarmate hij dieper komt. Dit komt door de hitte in de aardschilfer. Er ontstaan continentale korst-achtige lava. De lava komt vervolgens door de bovenliggende plaat naar boven en verstoert. Daardoor worden agressieve vulkanen gevormd. Wanneer deze vulkanen groot genoeg zijn ontstaat er een eiland. Een groep van deze eilanden wordt een eilandengroep genoemd.

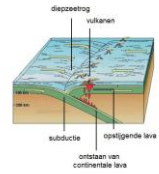

16

Teksten met "uitleggende" afbeeldingen

Het ontstaan van botsingszones

De aardkorst bestaat uit platen die drijven op het vloeibare gesteente binnen in de aarde. De platen zijn continu in beweging en kunnen zich van elkaar af, naar elkaar toe en langs elkaar bewegen. Hierdoor ontstaan botsingszones. In convergente botsingszones bewegen de platen zich naar elkaar toe. Bij een botsing duikt de zwaarste plaat altijd onder de lichtere plaat. Dit wordt subductie genoemd. Bij oceanische platen is de oudste plaat altijd het zwaarst, dus de oudere plaat duikt onder de nieuwere en lichtere plaat. Door het verzakken van de plaat ontstaat er een diepteoog, een soort roep in zee. De plaat die naar beneden wordt geduwd, smelt naarmate hij dieper komt. Dit komt door de hitte in de aardschilfer. Er ontstaan continentale korst-achtige lava. De lava komt vervolgens door de bovenliggende plaat naar boven en verstoert. Daardoor worden agressieve vulkanen gevormd. Wanneer deze vulkanen groot genoeg zijn ontstaat er een eiland. Een groep van deze eilanden wordt een eilandengroep genoemd.

diepteoog vulkanen

subductie ontstaan van continentale lava

17

Oogbewegingsonderzoek (Verhoeven, 2009)

Interactie

Het onderzoek richt zich op het gebruik van interactieve multimediale presentaties (IM) voor het verbeteren van leeractiviteiten in de neerlandistiek. Dit wordt gedaan door de leeractiviteiten te koppelen aan de leeractiviteiten van de leeractiviteiten. Het onderzoek richt zich op het gebruik van interactieve multimediale presentaties (IM) voor het verbeteren van leeractiviteiten in de neerlandistiek. Dit wordt gedaan door de leeractiviteiten te koppelen aan de leeractiviteiten van de leeractiviteiten. Het onderzoek richt zich op het gebruik van interactieve multimediale presentaties (IM) voor het verbeteren van leeractiviteiten in de neerlandistiek. Dit wordt gedaan door de leeractiviteiten te koppelen aan de leeractiviteiten van de leeractiviteiten.

Interactie

Het onderzoek richt zich op het gebruik van interactieve multimediale presentaties (IM) voor het verbeteren van leeractiviteiten in de neerlandistiek. Dit wordt gedaan door de leeractiviteiten te koppelen aan de leeractiviteiten van de leeractiviteiten. Het onderzoek richt zich op het gebruik van interactieve multimediale presentaties (IM) voor het verbeteren van leeractiviteiten in de neerlandistiek. Dit wordt gedaan door de leeractiviteiten te koppelen aan de leeractiviteiten van de leeractiviteiten.

18

Kijkgedrag bij tekst met afbeeldingen: heel kort vóór het lezen van de tekst, of pas achteraf

Vaerzuewing

Nabesluiting

Relaxatank

Voorleestank

9. waterbeeld

Siliciumvelden

19

Leesinstructie hierover: stappenplan

1. Lees de titel
2. Bestudeer de afbeelding
3. Begin met lezen
4. Schakel naar de afbeelding als je informatie in de tekst herkent uit het plaatje
5. Herhaal stap 3 en 4 totdat je vindt dat je de inhoud goed begrepen hebt

20

Voorbeeld: stap 1 – Bekijk de titel

'Levenscyclus van de schimmel'

- Wat weet je al over het onderwerp van de tekst?
- Welke informatie verwacht je in de tekst tegen te komen?

21

Voorbeeld: stap 2 - Bekijk de afbeelding

- Wat wordt er afgebeeld?
- Staan er woorden in de afbeelding?
- Wat zou de functie van de afbeelding kunnen zijn?

22

Voorbeeld: stap 3 en 4 - Schakel tussen tekst en afbeelding tot je de tekst begrijpt

Levenscyclus van de schimmel

Schimmels kennen een complexe levenscyclus. Ze kunnen zich niet alleen door seks voortplanten, maar ook op een andere wijze. De schimmel is in het begin niets anders dan een zwemmende zoospore. Met zijn neus gaat hij op zoek naar een geschikte algwaaier die hij kan klimmen. Wanneer hij een alg heeft gevonden hecht hij zich op de wand van de alg en dringt naar binnen. De schimmel voedt zich met voedingsstoffen uit de alg, waardoor deze dood gaat. De aangehechte zoospore ontwikkelt zich tot een zogeheten sporangium. Dit is een soort kraamkamer waarin zich vele nieuwe zoosporen ontwikkelen. In een laatste stap van de levenscyclus gaat het sporangium open en zwemmen de zoosporen uit. De levenscyclus kan op deze wijze opnieuw beginnen, maar kan ook een andere wending nemen. De schimmels kunnen zich nu ook op seksuele wijze voortplanten. Twee schimmels klampen zich hierbij aan elkaar vast. Hierna vindt er een proces plaats waarbij ze één lijkje worden en vervolgens veranderen in een zogenaamd rustspore. Dit kan overleven onder zeer slechte omstandigheden. Aan het einde van de seksuele cyclus gaat ook de rustspore open, waardoor de zoosporen uit kunnen zwemmen.

23

Leesinstructie hierover werkt!

- Meer aandacht voor afbeelding (op momenten dat het ertoe doet)
- Beter begrip

24

Kijkgedrag bij tekst met afbeeldingen (na instructie): vaker meer aandacht voor de afbeelding, vaker schakelen tijdens het lezen

25

Voorbeeld: toepassing bij rekenen/wiskunde

Driehoek in kubus
 In kubus $ABCD EFGH$ met zijden van 5 cm is driehoek BFS getekend. Diagonaal BD is 7,1 cm. Punt S ligt op het midden van diagonaal BD .

60 Bereken hoeveel graden hoek S in driehoek BFS is.

26

Opdracht voor leerlingen

Zet kruisjes in de tekst waar je schakelt en vergelijk daarna met degene naast je

Het ontstaan van een tsunami
 Een tsunami is een supergolf die op gang komt door een onderzeese aardbeving of aardverschuiving (1). Wanneer de zeebodem in zijn geheel omhoog komt, wordt ook de bovenliggende waterkolom omhoog geduwd (2). De energie van de aardbeving wordt zo omgezet in een lopende golf (3). Deze golf kan een lengte tot 200 kilometer hebben en heeft een hoge snelheid die afhankelijk is van de kracht van de aardbeving en de diepte van het water (4). De snelheid wordt steeds hoger en kan oplopen tot wel 800 kilometer per uur (5). Vlak voor de kust neemt de waterspiegel snel af (6). De voorkant van de golf wordt door de weerstand die hij van de oplopende bodem ondervindt geremd, terwijl de achterkant van de golf nog de volledige snelheid heeft (7). Hierdoor wordt de golf in elkaar gedrukt (8). De tophoogte van de golf zal plotseling sterk toenemen (9). Het klimmen van de golf veroorzaakt zuiging van het kustwater aan de voorkant (10). Hierdoor wordt zeewater dat zich tussen de tsunami en de kust bevindt in de golf omhoog wordt getrokken (11). Het water komt vervolgens met een enorme kracht terug (12). De golf tot als een muur van water over het land heen (13).

27

Opdracht voor leerlingen

Welke informatie uit de tekst staat ook in de afbeelding?

Irrigatie en verzilting
 Nederland en andere rijke landen leveren bij import van gewassen uit droge gebieden een bijdrage aan het zoutler worden van de bodem (1). In droge gebieden is landbouw zonder irrigatie niet goed mogelijk (2). Ogepompt grondwater wordt via irrigatiekanalen naar de akkers en velden geleid (3). Dat irrigatiewater bevat altijd zouten (4). Zelfs het zoetste water bevat nog zo'n 100-500 milligram zout per liter (5). Bij 10 000 m³ water voor irrigatie wordt zo per hectare 1 tot 5 ton zout toegevoerd (6). Als het water verdamt, blijven de zouten in de bodem achter (7). Er vindt dan verzilting plaats (8). Bij slecht doorlatende bodems, hoge grondwaterstanden of een grote toevoer van irrigatiewater spoelen de zouten in de grond niet uit (9). Er ontstaat dan een zoutont op de grond waardoor de planten worden aangetaast (10). De zouten blijven vooral aanwezig in de zone met water vlak onder het oppervlak, de capillaire zone (11). De enige oplossing is drainage die zorgt voor goede waterafvoer naar het hoofdkanaal (12). Irrigatiewater dat naar het hoofdkanaal terugstroomt, kan benedenstrooms weer voor irrigatie gebruikt worden (13). De kwaliteit wordt echter steeds slechter (14). Onderweg worden er zouten, kunststof en bestrijdingsmiddelen opgenomen (15). Irrigatiewater wordt dus sloopafvalzout (16).

28

Intermezzo

- Wat doe je hier nu al mee in jouw onderwijs?
- Welke (nieuwe) mogelijkheden zie je?

29

4. Rijke teksten: mogelijkheden rondom tekststructuur

30

Diep tekstbegrip en tekststructuur

- Als je een **samenhangend model** van de tekst wilt opbouwen, moet je de ideeën binnen de tekst goed aan elkaar koppelen.
- Daarbij helpt inzicht in tekststructuur: tekststructuur heeft namelijk alles te maken met de **logische ordening van informatie** binnen een tekst.

Textstructuur =

Het 'skelet van de tekst', oftewel:

- de manier waarop ideeën zijn geordend binnen een tekst,
- de relaties die er bestaan tussen deze ideeën en
- het vocabulaire dat gebruikt wordt om deze structuur tot uitdrukking te brengen (Pyle e.a., 2017)

Universiteit Utrecht

31

De "Big Five" (Meyer, 1975)

- Beschrijving
- Vergelijking
- Chronologie
- Oorzaak-gevolg
- Probleem-oplossing

Universiteit Utrecht

32

Textstructuurkennis: wat moet je ermee?

- Bruikbaar bij **leesstrategieonderwijs**
⇒ Het vergroot de **leesvaardigheid**
- Bruikbaar bij **schrijfonderwijs**
⇒ Het vergroot de **schrijfvaardigheid**
 - zelfde tekstkennis – verschillende toepassingen
 - 2 kanten van dezelfde communicatieve medaille

Universiteit Utrecht

33

Textstructuurkennis: wat moet je ermee?

- Bruikbaar bij **lezen-om-te-leren** =

Denkrelaties uit zaakvakken
⇔
Tekstrelaties bij begrijpend lezen

Argus Clou, groep 7
Naut, groep 6 (zie Kooiker-den Boer e.a., 2023)

Universiteit Utrecht

34

Stroomkring bouwen/experimenteren met geleiding → denkwijze: oorzaak-gevolg

Leesles: introductie tekststructuur oorzaak-gevolg

Leesles: introductie tekststructuur chronologie

Schrijftes: handleiding voor het maken van een stroomkring (chronologie)

Universiteit Utrecht

35

Intermezzo

- Leer jij je leerlingen de Big Five herkennen en/of toepassen?
- Hoe leg jij dwarsverbanden tussen denkrelaties en tekstrelaties?

Universiteit Utrecht

36

5. Rijke teksten: in gesprek

Universiteit Utrecht

37

Zie o.a. Sangers, 2022; Kooiker-den Boer e.a., 2023; Bogaards-Hazenberg e.a., 2019

Wat mankeert er vaak aan leerteksten?

Informatieve teksten zijn vaak sterk vermengd met verhalende elementen.

Veel (educatieve) teksten zijn kort.

De lay-out helpt niet altijd om de structuur te voorzien

De Big Five - met name de vastere structuren - zijn niet altijd duidelijk terug te vinden: veel mengvormen en weinig structuur die het zinniveau ontsluit.

De samenhang en structuur van teksten is beperkt: veel teksten vormen een beschrijving (de meest losse structuur).

Universiteit Utrecht

38

Intermezzo

- Welke vragen heb jij over rijke teksten?
- In welke situaties vind je het werken met (iets) vereenvoudigde teksten wél zinvol?
- Waar loop jij tegenaan bij het kiezen van teksten?

Universiteit Utrecht

39

Meer lezen?

- Bogaards-Hazenberg, S.T.M., Evers-Vermeul, J., & van den Bergh, H. (2024). Voorbij de polarisering in het leesonderwijs: Gericht werken aan leesvaardigheid in een betekenisvolle context. *Tijdschrift Taal*, 14(24), 14-17. https://www.tijdschrift-taal.nl/media/9/14-18_taal202401-voorbij_de_polarisering_in_het_leesonderwijs.pdf
- Bogaards-Hazenberg, S.T.M., van den Bergh, H., & Evers-Vermeul, J. (2022). Onderwijs in tekststructuur. In T. Houtveen & R. van Steensel (Eds.), *De zeven pijlers van effectief onderwijs in begrijpend lezen* (pp. 59-83). Eburon.
- van der Hoeven, J., Kooiker-den Boer, H., van den Bergh, H., & Evers-Vermeul, J. (2022). Combinatie van lees- en schrijfonderwijs loont. In T. Houtveen & R. van Steensel (Eds.), *De zeven pijlers van effectief onderwijs in begrijpend lezen* (pp. 129-146). Eburon. <https://www.lezen.nl/publicatie/kennisbundel-de-zeven-pijlers-van-onderwijs-in-begrijpend-lezen-gepubliceerd/>
- Sangers, N.L., Evers-Vermeul, J., Sanders, T.J.M., & Hoeken, H.H. (2022). Verhalende en stem-elementen als motiverende factoren in educatieve teksten. *Levende Talen Tijdschrift*, 23(4), 3-13. <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/lt/article/view/2286/1847>

Universiteit Utrecht

40